

УДК 37.035:316.772.4

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.16.314309>

ORCID 0000-0002-6228-5369

УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНОЮ КОМУНІКАЦІЄЮ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Наталія Степаненко,
аспірантка;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті розглянуто педагогічну комунікацію як складний і багатогранний процес, що включає взаємодію між педагогом і здобувачами освіти, а також іншими учасниками освітнього процесу. Здійснено спробу аналізу двох підходів до визначення педагогічної комунікації: широкого – як загальносуспільного процесу передачі знань і культурних норм; вузького – як взаємодії між педагогом і учнем. У статті також запропоноване авторське визначення категорії «педагогічна комунікація», окреслені особливості цього явища, зокрема: чітка визначеність цілей, асиметрія ролей комунікантів, виховний компонент і потреба в постійному зворотному зв'язку.

Авторкою наголошено, що важливим елементом ефективної роботи педагога є управління педагогічною комунікацією, зокрема виявлення й аналіз перешкод та бар'єрів у спілкуванні, їх подолання та забезпечення ефективної взаємодії; охарактеризовано низку перешкод у педагогічній комунікації, таких як фільтрація інформації, вибіркоче сприйняття, неякісний зворотний зв'язок, культурні відмінності та інформаційне перевантаження. Проаналізовано комунікаційні бар'єри, що мають місце у взаємодії педагога зі здобувачами та іншими учасниками освітнього процесу; визначено різні інструменти для подолання цих проблем, включаючи постійний зворотний зв'язок, диференціацію методів навчання, урізноманітнення форм комунікації, розвиток міжкультурної компетенції та структурування навчальної інформації. У висновках акцентовано важливість ефективної комунікації для досягнення успіху в освітньому процесі та розвитку особистості здобувачів освіти. Педагогам необхідно враховувати індивідуальні потреби учнів, забезпечувати зворотний зв'язок і мінімізувати перевантаження інформацією, щоб уникати непорозумінь. Ефективне управління педагогічною комунікацією полягає у налагодженні взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, подоланні комунікативних бар'єрів і адаптації інформації відповідно до індивідуальних потреб здобувачів освіти.

Ключові слова: педагогічна комунікація, перешкоди у комунікаціях, комунікаційні бар'єри, управління педагогічною комунікацією, фільтрація інформації, вибіркоче сприйняття, зворотний зв'язок.

Постановка проблеми. Спілкування – у розмаїтті всіх його форм та проявів – є одним із неодмінних атрибутів функціонування сучасного суспільства. Ефективна комунікаційна взаємодія забезпечує інформаційний обмін між його членами, допомагає будувати і підтримувати соціальні зв'язки. Для кожної суспільної сфери – освіти, науки, культури, економіки, політики тощо – комунікація відіграє свою унікальну, неповторну роль. Особливо важливою є комунікаційна взаємодія у галузі освіти, забезпечуючи підготовку особистості до активної діяльності та професійного розвитку. Комунікація – основа освітнього процесу, що впливає на його доступність, якість та ефективність. Саме тому варто говорити про окремий різновид комунікаційної взаємодії – педагогічну комунікацію.

Педагогічна комунікація є складним і багатогранним процесом, що поєднує різноманітні методи, форми і засоби обміну інформацією між педагогом, здобувачами та іншими суб'єктами освіти. Ця взаємодія визначає ефективність освітнього процесу, впливаючи на мотивацію його учасників, засвоєння ними знань, розвиток компетентностей та формування особистісних цінностей. Однак у процесі управління власною комунікаційною взаємодією з різноманітними учасниками освітнього процесу педагог нерідко стикається з різними перешкодами та бар'єрами, що ускладнює їх взаєморозуміння і знижує ефективність освітньої діяльності. Розуміння теоретико-прикладних аспектів педагогічної комунікації дозволяє удосконалити її структуру та зміст, зробити взаємодію продуктивною та взаємовигідною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні кілька десятиліть у вітчизняному науковому полі різним аспектам педагогічної комунікації приділялася значна увага дослідників. Ґрунтовний аналіз комунікативної взаємодії як основи освітнього процесу, детальний опис складових комунікативної компетентності педагога подано у працях Н. Волкової (2006), Н. Бутенко (2006), С. Гарькавця та Л. Волченко (2021). Розгляду різноманітних аспектів педагогічного спілкування присвячено монографії С. Мусатова (2003), З. Ковальчук (2013), О. Ліннік (2014), Л. Клочек (2018), В. Бабаєва та С. Пазиніча (2019), Г. Товканець (2021). Аналізу процесу педагогічної комунікації в умовах дистанційного навчання присвячено праці Ю. Чебакової та Д. Наглої (2023), Н. Третяк, О. Мартіної та М. Гордійчук (2023), І. Буданової (2023). Питання трансформації педагогічної комунікації в умовах воєнного стану розглядається у статтях О. Пищик (2023), Н. Волкової та О. Лебідь (2023). Водночас, варто констатувати, що проблеми управління педагогічною комунікацією, науковий аналіз перешкод та бар'єрів у професійному спілкуванні педагога у фаховій літературі розглядається лише в загальному контексті і досить побіжно, що актуалізує подальші дослідження в окресленій царині.

Метою статті є розкрити сутність та особливості педагогічної комунікації, розглянути бар'єри та перешкоди, які виникають у педагогічній взаємодії та способи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. У науковій та публіцистичній літературі можна знайти різні підходи до визначення даної категорії. У загальносуспільному (широкому) контексті педагогічна комунікація являє собою безперервний, багатоаспектний і багатогранний процес взаємодії між різними поколіннями, спрямований на передачу знань, умінь, навичок, досвіду, цінностей та культурних норм. У такому розумінні вона виступає як унікальний механізм трансляції і ретрансляції знань у соціумі, що забезпечує поступовість та спадкоємність розвитку суспільства через наставництво, навчання та виховання. Важливим аспектом педагогічної комунікації у широкому розумінні є «взаємодія поколінь», опосередкована результатами інтелектуальної, творчої діяльності – науковими та літературними творами, мистецькими об'єктами, скульптурними та архітектурними формами тощо. У такому розгляді педагогічне спілкування виражається через «осягнення» одержувачем знань вже створених інтелектуальних благ, педагогічних ідей, навчального й виховного досвіду, своєрідну взаємодію, обмін діяльністю, причому не тільки сучасників, а й представників різних, іноді віддалених у часі епох (посередництвом книг, картин тощо). У процесі і результаті такого спілкування створюються нові ідеї, досягаються педагогічні істини, формуються смисли та цінності особистості.

Саме в описаному вище контексті педагогічної комунікації «крізь покоління», на наш погляд, варто розглядати унікальні твори, характерні для української традиції: поширені ще з часів Київської Русі різного роду повчання, послання, проповіді. До таких здобутків можна зарахувати відоме «Повчання Володимира Мономаха своїм дітям», богословський трактат «Слово про закон і благодать» Іларіона, проповіді та повчання Кирила Турівського, Послання Никифора, митрополита Київського та багато інших творів пізніших авторів. Вітчизняний дослідник С. Мусатов, свого часу спробував розкрити

психічну причинність педагогічної комунікації, що опосередкована творенням інтелектуального продукту для нащадків. На думку вченого, створення духовних надбань, що стають інструментом спілкування представників різних епох, обумовлюється найзаповітнішими потребами людини – потребами самоствердження, прагненням передати своїм рідним, дітям і онукам і ширше – наступним поколінням – свій соціальний досвід, цінності, переконання, світоглядні установки тощо. Іншими словами, «ми маємо тут спробу людей наблизитись хоч у такий спосіб до безсмертя, якого людям не судилося мати. Саме в цьому слід шукати психічну причинність, що спрямовує прагнення наступності поколінь, механізмом якого при цьому виступає, зокрема, педагогічна комунікація (Мусатов, 2003, с. 56-57).

Відповідно до другого, вузькоспеціалізованого підходу, педагогічну комунікацію визначають як процес взаємодії педагога з іншими учасниками освітнього процесу, насамперед, зі здобувачами освіти. Більшість науковців у своїх дослідженнях звертається до інтерпретації категорії «педагогічна комунікація» саме у вузькому значенні. Так, на думку О. Фенцик, педагогічна комунікація – це цілеспрямований процес взаємодії педагога зі здобувачами освіти, завданнями якого є обмін інформацією, регулювання педагогічних відносин, створення сприятливого психологічного клімату і емоційного контакту; процес, який реалізується за допомогою різних засобів комунікації (Фенцик, 2019, с. 9). Дослідниця зводить процес педагогічної комунікації до взаємодії у системі «педагог – здобувач освіти», чим, на наш погляд обмежує коло педагогічних контактів (педагог може взаємодіяти у системах «учитель – учитель», «учитель – представник адміністрації», «учитель – соціальний педагог», «учитель – психолог», учитель – батьки учня, «учитель – представники громадськості» тощо).

На наш погляд більш повним є визначення даної категорії у вітчизняній дослідниці Н. Волкової, яке уже стало хрестоматійним для наукових розвідок у сфері педагогіки. За Н. Волковою педагогічна комунікація виступає як «система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних та невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання педагогічних відносин (Волкова, 2006, с. 8). При цьому безпосередні зв'язки реалізуються через прямі контакти суб'єктів комунікації, а опосередковані взаємодії передбачають участь посередника як передавача інформації.

Виходячи з наведених вище підходів та сучасного тлумачення цілей освіти пропонуємо авторське визначення категорії «педагогічна комунікація» як процесу безпосередньої чи опосередкованої взаємодії між педагогом та здобувачами освіти, а також іншими учасниками освітнього процесу, спрямований на ефективну передачу інформації та знань, формування умінь та навичок, виховання цінностей та розвиток особистих якостей здобувачів освіти з урахуванням їх індивідуальних потреб та здібностей. Використовуючи дане визначення, спробуємо дати загальну характеристику сучасному процесу педагогічної комунікації.

Педагогічна комунікація як різновид комунікації має ряд особливостей:

- є спеціально організованою, динамічною взаємодією викладача та здобувачів освіти;
- має завжди чітко визначені цілі, пов'язані з навчанням, вихованням та розвитком здобувачів освіти (інші види комунікації є менш цілеспрямованими або мають ширше розмаїття цілей);
- характеризується асиметрією ролей комунікантів: педагога та здобувача освіти; при цьому педагог виконує роль керівника взаємодії та наставника, який домінує у комунікаційній взаємодії (інші види комунікації зазвичай мають більш рівноправний характер);
- має сильний виховний компонент, спрямований на формування цінностей, моральних та етичних норм у здобувачів освіти (в інших видах комунікації виховна функція не так яскраво виражена або взагалі відсутня);

– є систематичною (з огляду на стабільний характер освітнього процесу) та плановою (навчальні заняття відбуваються за певним планом). Інші види комунікації зазвичай є більш спонтанними та неструктурованими;

– включає використання спеціальних методів та прийомів навчання;

– зазвичай має сильний емоційний компонент, оскільки емоційна підтримка та мотивація здобувачів освіти є важливим елементом освітнього процесу;

– критичне значення для педагогічної взаємодії має зворотний зв'язок, оскільки він дає змогу педагогу оцінювати ефективність навчання і коригувати методи викладання;

– характеризується високою інтерактивністю, оскільки передбачає активну участь обох сторін взаємодії у процесі навчання;

– істотно залежить від контексту навчальної ситуації, включаючи вікові особливості здобувачів освіти, предмет навчання, соціокультурні умови тощо;

– вимагає від педагога спеціальної професійної підготовки та знань у галузі педагогіки, психології, методики викладання.

Загальновизнаним є факт, що педагогічна комунікація має бути емоційно комфортною і особистісно-розвивальною. У цьому зв'язку професіоналізм педагога полягає в тому, щоб подолати природні труднощі спілкування через відмінності в рівні підготовки, розходження потреб, інтересів, мотивів основних учасників комунікації, розбіжності їх емоційного стану, фізичного, фізіологічного, інтелектуального та соціокультурного рівнів. Результатом педагогічного спілкування є педагогічний вплив, узагальненим ефектом якого є зміни суб'єктивних характеристик учня (потреб, установок, ставлень, моделей поведінки, взаємин, відчуттів тощо) (Ковальчук, 2013, с. 259). Відповідно, ефективність педагогічної взаємодії визначається тим, наскільки успішним є цей вплив.

Ініціюючи й організовуючи комунікацію, педагог прагне передати здобувачам освіти інформацію, послуговуючись різними символами-знаками – вербальними (слова) та невербальними (жести, міміка, інтонації тощо). Вербальна комунікація використовує людську мову – систему звукових і графічних знаків у їх словесному вираженні. Вербалізація є найбільш універсальним способом комунікації, оскільки при передачі інформації за допомогою слова менш за все втрачається зміст повідомлення (Москалик, 2016, с. 188).

Водночас значиму роль у педагогічній взаємодії відіграє і невербальна комунікація, оскільки різні невербальні інструменти (жести, міміка, постава, дистанція, інтонація, погляд тощо) іноді є більш виразними й ефективними засобами передачі інформації, ніж слова. Доповнюючи мовлення, невербальна комунікація допомагає правильно і вичерпно передавати та адекватно сприймати зміст повідомлення (Волкова, 2006, с. 149).

Водночас, у процесі педагогічної взаємодії нерідко виникають ситуації, що унеможливають або суттєво ускладнюють сприйняття інформації комунікантами. У цьому зв'язку найчастіше йдеться про перешкоди та бар'єри у комунікаціях. Поняття «комунікаційні перешкоди» та «комунікаційні бар'єри» часто використовуються в контексті обговорення конкретних проблем у процесі комунікації, але вони мають деякі відмінності. Розглянемо ці терміни детальніше у *табл. 1*.

Комунікаційні перешкоди та комунікаційні бар'єри негативно впливають на перебіг педагогічної комунікації та різняться за тривалістю впливу, причинами виникнення та методами подолання. Розуміння цих відмінностей є важливим для ефективного управління комунікаційним процесом та покращення взаєморозуміння між учасниками комунікації. Охарактеризуємо детальніше перешкоди та бар'єри, що можуть мати місце у педагогічній взаємодії.

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика категорій «комунікаційні перешкоди» та «комунікаційні бар'єри»

Параметри порівняння	Комунікаційні перешкоди	Комунікаційні бар'єри
Тривалість дії	Здебільшого мають тимчасовий характер	Мають більш тривалий або постійний характер
Причини виникнення	Часто виникають через зовнішні чинники або обставини, які здебільшого мають випадковий або ситуаційний характер	Зумовлені системними збоями у процесі комунікації (наприклад, зтяжними конфліктами) або чинниками особистісного характеру (приміром, особисті цінності, переконання, різні освітні рівні комунікантів)
Стратегії подолання	Вимагають оперативних та конкретних дій (вимкнення джерела шуму, перезавантаження технічного обладнання, коротка перерва для відпочинку)	Вимагають систематичних довгострокових зусиль (освітні програми для подолання культурних відмінностей, мовні курси, створення довірливих відносин через відкритий діалог та взаємоповагу)
Приклади	Шум у приміщенні. Технічні проблеми з обладнанням (наприклад, поганий зв'язок по телефону). Тимчасова неуважність або втома одного з учасників	Культурні відмінності (наприклад, різні соціальні норми та цінності). Мовні бар'єри (незнання мови або різні рівні володіння мовою). Психологічні бар'єри (наприклад, страх перед спілкуванням або недовіра до іншого учасника)

Джерело: авторська розробка

Існує багато факторів, що перешкоджають здійсненню ефективної комунікації, основними з яких є:

1. *Фільтрація у педагогічній комунікації* – це процес відбору, обробки та адаптації інформації, що передається від педагога до здобувачів освіти, а також у зворотному напрямку з метою забезпечення ефективного засвоєння знань, розвитку умінь та навичок, а також виховання цінностей. Сутність цього процесу полягає в тому, щоб педагог надавав релевантну, зрозумілу та доступну інформацію, враховуючи індивідуальні особливості та потреби учнів.

Потрібно розуміти, що «процеси фільтрації інформації тією чи іншою мірою, свідомо чи мимоволі здійснюються всіма учасниками комунікаційного процесу» (Елькін, 2015). Що ж стосується фільтрації у педагогічній комунікації, яка виникає з боку викладача, вона здебільшого має на меті покращення та адаптацію інформації для здобувачів освіти, проте іноді може стати перешкодою для ефективного взаєморозуміння з кількох причин. По-перше, фільтруючи інформацію, педагог може свідомо чи несвідомо відбирати та інтерпретувати інформацію відповідно до власних уподобань, переконань та упереджень, що може призвести до викривленого викладання навчального матеріалу. По-друге, у процесі фільтрації педагог може мимоволі або навмисне виключати важливі деталі або аспекти навчального матеріалу, що може призвести до неповного розуміння учнями теми. По-третє, надмірне спрощення складних ідей та концепцій внаслідок фільтрації може призвести до зниження науковості, втрати глибини та точності викладу матеріалу, що негативно впливає на якість навчання. По-четверте, недостатньо точна або

невідповідна адаптація навчального матеріалу може зробити його незрозумілим або нецікавим для учнів, що перешкоджає ефективному засвоєнню.

Таким чином, фільтрація інформації як об'єктивно необхідний у педагогічних комунікаціях процес нерідко може мати негативний вплив на ефективність спілкування. Прикладами такого впливу можуть бути різні ситуації, зокрема: виключення педагогом з навчального плану тем, які, на його думку, є складними для засвоєння учнями, надмірне спрощення навчального матеріалу, неврахування індивідуальних особливостей учнів під час фільтрації інформації. Подібні ситуації можуть призвести до прогалин у знаннях та нерозуміння учнями важливих наукових концепцій, знизити їх інтерес та мотивацію до навчання.

Інструментами подолання негативних наслідків фільтрації можуть бути: забезпечення постійного зворотного зв'язку: педагоги повинні активно запитувати учнів про їх розуміння матеріалу та коригувати свою фільтрацію на основі отриманих відповідей; використання диференційованих підходів до навчання, що враховують різні рівні підготовки та стилі навчання учнів; постійне удосконалення педагогом методів фільтрації інформації, що дасть йому змогу ефективно адаптувати та передавати навчальний матеріал здобувачам освіти; активне залучення учнів до обговорення матеріалу та його подальшої адаптації.

2. Вибіркове сприйняття у педагогічній комунікації є своєрідним психологічним феноменом, коли комуніканти (здобувачі освіти а також педагоги) сприймають, інтерпретують та запам'ятовують інформацію вибірково, залежно від своїх особистісних характеристик, попереднього досвіду, очікувань, переконань та інших чинників. Це явище може значно впливати на взаємодію між учасниками освітнього процесу та ефективність навчання.

Ключовими аспектами, які варто враховувати під час роботи із даним феноменом є: а) суб'єктивність сприйняття: здобувачі освіти сприймають інформацію через призму власних переконань, цінностей та емоційного стану: те, що важливо або цікаво одному учневі, може бути непомітним або нецікавим іншому; б) вплив попереднього досвіду: здобувачі освіти можуть звертати більше уваги на ту інформацію, яка резонує з їхнім попереднім досвідом або знаннями і навпаки – все, що не відповідає попередньому досвіду, може ігноруватися або сприйматися з упередженням; в) вплив очікувань, установок та стереотипів: здобувачі освіти можуть сприймати інформацію відповідно до своїх очікувань щодо навчальної дисципліни або педагога; якщо учень чи студент очікує, що тема буде складною або нудною, він може менше звертати уваги на матеріал; г) емоційний стан учасників комунікації: позитивні емоції можуть сприяти кращому сприйняттю та запам'ятовуванню інформації, тоді як негативні емоції можуть заважати цьому процесу; д) вплив соціального оточення: здобувачі освіти можуть вибірково сприймати інформацію, орієнтуючись на реакції групи або на авторитетних для них осіб.

Таким чином, педагог має розуміти, що внаслідок впливу феномену вибіркового сприйняття, можливим є нерівномірне засвоєння учнями навчального матеріалу, більше того, одні й ті самі учні та студенти у різний час можуть по-різному сприймати і засвоювати інформацію. Інструментами подолання цієї проблеми можуть бути: урізноманітнення педагогом форм, методів та засобів навчання, що допоможе залучити різні типи сприйняття здобувачів; забезпечення зворотного зв'язку – для виявлення непорозумінь та коригування освітнього процесу відповідно до запитів та потреб учнів; врахування індивідуальних особливостей та інтересів здобувачів освіти під час планування навчальних занять; заохочення учнів до критичного мислення, усвідомлення власних стереотипів, упереджень та установок, що може зменшити вплив вибіркового сприйняття; створення позитивного емоційного клімату в навчальних колективах, що може сприяти більш відкритому та неупередженому сприйняттю інформації здобувачами освіти.

3. Поганий зворотній зв'язок означає відсутність або неповноту надання інформації первинним одержувачем про стан розуміння ним одержаного повідомлення (Степаненко С., 2021).

Поганий зворотний зв'язок у педагогічній комунікації може стати серйозною перешкодою для ефективного навчання та взаємодії між педагогом і учнями. Він може призвести до ряду проблем, які ускладнюють навчальний процес та знижують його якість, зокрема: а) відсутність корекції помилок має наслідком закріплення неправильних знань та навичок (якщо учні не отримують своєчасного і точного зворотного зв'язку, вони можуть продовжувати робити ті самі помилки, не усвідомлюючи цього); б) зниження мотивації до навчання (учні можуть втрачати інтерес до навчання, якщо не отримують визнання за свої досягнення або не розуміють, у чому полягають їхні помилки); в) втрата довіри між учнями та педагогом.

Подолати проблеми, пов'язані з поганим зворотним зв'язком з боку педагога, можна лише через його покращення. Цього можна досягти шляхом виконання принципів регулярності, своєчасності, конструктивності, конкретності, індивідуального підходу. Зворотний зв'язок, що його надає педагог, також має бути підтримуючим і позитивним. Навіть якщо є критика, важливо подавати її у спосіб, що мотивує здобувача освіти до покращення, а не пригнічує його психоемоційну сферу. Для покращення взаємодії педагог може використовувати різні форми зворотного зв'язку: усний, письмовий, невербальний, графічний, інтерактивний тощо. Використання різних форм допоможе краще передати інформацію і зробити її більш зрозумілою для здобувачів.

Загалом, налагодження зворотного зв'язку як з боку педагога, так і з боку здобувачів може здійснюватися через прямі запитання щодо обговорюваної проблеми. Відповідь співрозмовника засвідчить його розуміння отриманої інформації. Якщо учні звикнуть до такого стилю комунікацій свого учителя, то завжди будуть його уважно слухати.

Зворотний зв'язок може здійснюватися й невербальними засобами. Педагогу бажано навчитись розрізняти невербальні сигнали від здобувачів освіти: кивок головою, уважний спокійний погляд свідчать про розуміння; напружений вираз обличчя, легке роздратування сигналізують про те, що учень не зовсім розуміє завдання або не згодний з ним, тому слід ще раз пояснити суть справи і скористатися методом запитань.

У налагодженні зворотного зв'язку важливе значення має вміння слухати, тобто уважно приймати повідомлення, чітко виділяти в ньому істотне, правильно інтерпретувати почуте. Активне слухання передбачає контакт очима, енергійну міміку і жести, запитання, перефразовування сказаного, концентрацію на головному, терпимість до огріхів мови і поведінки співрозмовника, дискусії лише після цілковитого усвідомлення позиції іншої сторони.

4. Культурні відмінності у педагогічній комунікації відображають розмаїття цінностей, норм, традицій, мовних та поведінкових моделей, що притаманні учасникам освітнього процесу з різних культурних середовищ і впливають на їхнє сприйняття, взаємодію та інтерпретацію інформації в процесі навчання. Ці відмінності можуть впливати на ефективність комунікації між педагогом та учнями, створюючи як можливості для взаємозбагачення, так і перешкоди для взаєморозуміння та навчання (Даниленко, Врайт, 2024).

Культурні відмінності є доволі поширеною перешкодою у педагогічній комунікації, яка здебільшого виникає між комунікантами – носіями різних мов, світоглядних цінностей, традицій, поведінкових норм тощо.

Приміром, низці культур (китайська, японська, корейська, латиноамериканська тощо) притаманне поважливе ставлення до суспільної ієрархії, велика роль відводиться авторитету. Відповідно, у таких культурах надзвичайно важливою є повага до старшого покоління, вчителів, суспільних авторитетів, а виховання орієнтоване на формування у молоді слухняності та поваги до старших. Натомість у європейській та американській культурах робиться акцент на вихованні критичного мислення та скептичного ставлення до різного роду авторитетів. Таким чином у навчальних групах, де є представники різних культур, одні учні можуть беззаперечно слідувати інструкціям педагога, а інші – ставити під сумнів або критично оцінювати його слова. Це може суттєво знижувати рівень взаєморозуміння та довіри у колективі.

Також різні культури можуть мати різні підходи до навчання та викладання. Наприклад, у деяких культурах навчання може бути більш колективним і груповим, тоді як в інших акцент робиться на індивідуальну роботу та самостійне навчання. Інший приклад: у одній культурі вважається нормальним задавати багато питань і активно брати участь у дискусіях, тоді як в іншій культурі таку поведінку можуть сприйняти як неслухняність або неповагу до педагога. Подібні розбіжності у цінностях, переконаннях та моделях поведінки здобувачів можуть призводити до непорозумінь і труднощів в адаптації до освітнього процесу.

Перешкоди у педагогічних комунікаціях, пов'язані з культурними відмінностями, можна подолати, проводячи системну роботу (Елькін, 2015). На національному або регіональному рівнях важливою є розробка навчальних програм та методик, орієнтованих на створення сприятливого та інклюзивного середовища, адаптованих до різних культурних контекстів. Педагоги також мають розвивати міжкультурну компетенцію, що включає знання, навички та установки, які допомагають ефективно взаємодіяти з учнями з різних культурних середовищ. Це може включати вивчення основ культур, з якими вони працюють, та розвиток розуміння різних культурних практик і цінностей. Важливим також є врахування культурних особливостей кожного учня при плануванні навчальних занять та оцінюванні результатів навчання, забезпечення відкритої та доброзичливої атмосфери в колективі, заохочення толерантності та поваги до особистості в освітньому процесі, реалізація різноманітних заходів та проєктів, що сприяють міжкультурному взаєморозумінню.

5. Інформаційне перевантаження – це стан, коли здобувачі освіти або педагоги отримують занадто багато інформації за короткий період часу, що ускладнює її ефективне засвоєння, обробку та використання. У контексті педагогічної комунікації ця проблема виникає у випадках, коли навчальний чи інструктивний матеріал подається в надмірних обсягах або у надто швидкому темпі, коли учні отримують забагато завдань з різних предметів одночасно, коли навчальна інформація не відповідає рівню підготовки здобувачів. У сучасних умовах до інформаційного перевантаження також може призвести використання комунікантом (педагогом або здобувачем освіти) занадто великої кількості каналів комунікації та джерел інформації (скажімо, підручники, інтернет, відео, презентації тощо). Інформаційні перевантаження роблять освітній процес менш ефективним та можуть призвести до зниження концентрації, стресу, втрати мотивації та загального зниження якості навчання.

До дієвих інструментів подолання проблеми інформаційного перевантаження можна віднести: а) структурування інформації: розподіл навчального матеріалу на логічні, чітко визначені частини, які легко зрозуміти та засвоїти (Лутфуллін, 2013); б) дозування інформації: подача інформації поступово, відповідно до рівня підготовки учнів і їхньої здатності засвоювати новий матеріал; в) застосування інтерактивних методик (дискусії, робота в групах, проєкти тощо), які допомагають учням активізувати свою участь в освітньому процесі та краще засвоювати інформацію; г) встановлення пріоритетів: найважливіших тем і питань для детального вивчення, причому менш важливі, другорядні питання можуть бути опрацьовані здобувачами самостійно або з меншою увагою; д) надання учням можливості для саморефлексії через обговорення, написання есе, заповнення щоденників рефлексії тощо; е) забезпечення регулярного зворотного зв'язку від здобувачів освіти щодо їхнього сприйняття та розуміння матеріалу; є) використання новітніх технологій (електронних платформ та застосунків) для спрощення доступу до інформації та її обробки; ж) навчання здобувачів навичкам управління часом та планування своєї активності для уникнення перевантаження.

Перепонами в ефективній педагогічній комунікації є також ряд комунікаційних бар'єрів, серед яких виділяють: фонетичний семантичний, стилістичний, логічний бар'єри, бар'єри авторитету та уникнення.

1. Фонетичний бар'єр у педагогічній комунікації виникає, коли учасники освітнього процесу (педагоги та здобувачі освіти) стикаються з труднощами у сприйнятті або розумінні мови та мовлення співрозмовника через відмінності у вимові, акцентах,

інтонаціях чи темпі мовлення. Цей бар'єр може значно ускладнити комунікацію, особливо якщо учасники мають різний фонетичний досвід, наприклад, різні мови або діалекти.

Подолати фонетичний бар'єр у педагогічній комунікації можна за рахунок таких інструментів: а) адаптація мовлення педагога (свідоме уповільнення темпу мовлення, чітка артикуляція, уникнення діалектизмів, іноземних термінів, малозрозумілих слів); б) доповнення мовлення педагога візуальними та невербальними засобами комунікації; в) використання педагогом у мовленні повторення та перефразування важливої інформації для забезпечення її кращого розуміння; г) навчання у середовищі мовного різноманіття (заохочення здобувачів до спілкування з носіями різних мов або діалектів); д) використання новітніх технологій (використання мовних тренажерів, інших застосунків, аудіокниг, відеоматеріалів з субтитрами або інших технологій опанування мови).

2. *Семантичний бар'єр* у педагогічній комунікації виникає, коли між педагогом і здобувачами освіти існує розбіжність у розумінні значення слів, термінів, виразів або символів, які використовуються під час спілкування. Цей бар'єр може проявлятися через різне тлумачення тих самих слів, використання спеціалізованої термінології або культурні відмінності у значенні тих чи інших понять.

Оскільки слово як символ не має неповторного невід'ємного значення, його сенс інтерпретується, виходячи з досвіду особи, і варіює залежно від контексту, ситуації, в якій використано символ. Поява семантичних бар'єрів у спілкуванні стає можливою з кількох причин. По-перше, більшість слів мають зазвичай не одне, а кілька значень, внаслідок чого співрозмовники нерідко наповнюють однакові слова різним змістом. По-друге, «сміслові» поля у різних людей неоднакові; так само відмінними можуть бути мовні ресурси і мовні засоби учасників комунікації. По-третє, у спілкуванні люди часто використовують специфічні слова, обумовлені їх соціальними, культурними, психологічними, національними, релігійними, професійними, регіональними, віковими та іншими особливостями (Степаненко С., Степаненко Н., 2017)

Наслідками семантичного бар'єру є: зниження ефективності навчання, помилки у виконанні завдань, інтерпретації текстів або усних вказівок, зниження мотивації, втрата зацікавленості у предметі або у навчанні загалом, поява конфліктів між педагогом і учнями або між самими учнями.

Сміслові непорозуміння між людьми можуть виникати як через об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Об'єктивні фактори, як-от слова з кількома значеннями, усунути неможливо, але їх потрібно враховувати у процесі спілкування, зокрема педагогічного. Натомість суб'єктивні причини непорозуміння можна виправити через навчання або самонавчання, яке сприяє розвитку здатності точно висловлювати свої думки, комунікативних та когнітивних навичок, а також готовності до сприйняття інформації. Різні мовні скарбниці людей, що формуються на основі їхнього унікального досвіду, є основою таких смислових розбіжностей. Тому для вчителя важливо розуміти тезаурус (набір знань і досвіду) конкретного учня і враховувати його під час спілкування. Оскільки деякі слова можуть бути в лексиконі людини, але відсутні в її тезаурусі, необхідно пояснювати їх значення. Основні принципи подолання семантичних бар'єрів включають використання простої мови, попереднє узгодження значень ключових термінів і пояснення складних понять на початку розмови. Важливо враховувати індивідуальні особливості співрозмовника і підбирати лексику, зрозумілу для нього. Слова з кількома значеннями варто пояснювати, уточнюючи їхній контекст.

Під час педагогічної комунікації викладач також має пам'ятати про те, що мовні норми, специфіка мовлення педагога мають змінюватися залежно від того, до кого спрямоване повідомлення (з огляду на особливості цільової аудиторії або конкретного реципієнта повідомлення). Уникненню семантичних непорозуміння допоможе слідування педагога ряду правил: а) чітке та доступне пояснення термінів та понять, що їх використовує педагог, з наведенням прикладів та тлумаченням контексту. Це особливо

важливо при введенні нової теми або при використанні спеціалізованої термінології; б) перевірка розуміння здобувачами навчального матеріалу (через запитання, тести, обговорення тощо); в) використання візуальних і допоміжних матеріалів (графіків, схем, малюнків тощо), що може допомогти здобувачам краще зрозуміти абстрактні поняття або складні ідеї; г) пояснення термінів та понять у контексті, зрозумілому учням, (використання прикладів з реального життя, порівняння нових понять з уже відомими тощо); д) використання словників або глосаріїв з термінами та їх визначеннями (актуально для вивчення предметів, насичених термінологією); е) адаптація навчального матеріалу до рівня підготовки учнів, уникаючи надмірно складної або непотрібної термінології, а також пояснюючи ключові поняття простими словами.

3. *Стилістичний бар'єр* у педагогічній комунікації виникає через розбіжності у стилях спілкування між педагогом та учнями. Це може включати різні манери висловлювання, використання мови, тон голосу, швидкість мови, жестикуляцію або інші невербальні засоби спілкування

Приміром, педагог може використовувати офіційний або науковий стиль мови, який здається учням надмірно складним, віддаленим або незрозумілим. Водночас учні можуть використовувати розмовний стиль, який не відповідає академічним стандартам. Також, якщо педагог говорить надто строго або сухо, учні можуть сприймати його як непривітного або недоступного.

Нівелювати стилістичний бар'єр у педагогічній комунікації допоможе адаптація стилю спілкування педагога до рівня розуміння аудиторії, враховуючи їх вік, культурні особливості та академічний рівень. Це може включати використання простіших мовних конструкцій, більш дружнього тону, а також залучення учнів до активної участі в обговореннях. Уникнути непорозумінь також може допомогти варіювання стилів комунікації залежно від контексту. Наприклад, офіційний стиль може бути використаний на початку заняття для пояснення правил, тоді як більш неформальний і дружній стиль – під час обговорення теми або групових завдань.

4. *Логічний бар'єр* у педагогічній комунікації виникає тоді, коли між педагогом і здобувачами освіти існує різниця у логічних підходах до аналізу, побудови та розуміння інформації. Це може статися через різні рівні абстрактного мислення (приміром, у педагога – абстрактно-логічне, а в учнів – наочно-образне), несумісні способи аргументації, або відсутність спільної основи для логічних умовиводів. Внаслідок цього учні можуть не розуміти викладений матеріал, не погоджуватися з логікою викладання або мати труднощі у слідуванні за аргументацією педагога.

Для подолання логічного бар'єру у педагогічній комунікації педагог може використовувати декілька інструментів. Так учитель повинен співвідносити складність своїх логічних конструкцій із рівнем розуміння учнів. Це може включати використання простих і зрозумілих прикладів, розбиття складних ідей на менші частини та поступове нарощування складності матеріалу. Крім того, педагогу варто дотримуватися чіткої послідовності у викладанні матеріалу, щоб уникнути плутанини. Важливо пояснювати кожен крок логічного ланцюжка і забезпечувати, щоб учні розуміли його перед переходом до наступного кроку. Актуальним також може бути навчання здобувачів основам логіки та аргументації, щоб вони могли краще розуміти та використовувати логічні підходи у навчанні. Це може включати заняття з логічного мислення, аналізу аргументів та побудови висновків. Залучення здобувачів до активного обговорення теми, візуалізація навчального матеріалу, регулярний зворотний зв'язок, поступове ускладнення матеріалу у процесі викладання також допоможуть у подоланні логічних нестиківок між педагогом і здобувачами.

5. *Бар'єр авторитету* в педагогічній комунікації виникає у випадках коли довіра або недовіра педагога або здобувачів освіти персоніфікується і залежить лише від особи відправника інформації. За таких умов особистість розділяє співрозмовників на авторитетних («своїх») і неавторитетних («чужих») і, відповідно, довіряє тільки першим і

відмовляє в довірі другим. Приміром, люди похилого віку неохоче прислухаються до порад молодих співрозмовників, і навпаки. У педагогічному спілкуванні цей бар'єр може проявлятися у кількох формах: а) надмірний авторитет педагога, що породжує побоювання здобувачів висловлювати свою думку, задавати запитання або критикувати ідеї. Такий страх може знижувати активність учнів і обмежувати їхню участь в освітньому процесі; б) недостатній авторитет педагога, що може призвести до недовіри до його знань, ідей та методів. Відповідно учні можуть ігнорувати або зневажати педагогічні настанови, що ускладнює навчання; в) проблеми з авторитетом серед здобувачів освіти, у середовищі яких зазвичай є явні лідери або впливові особи, чия думка суттєво впливає на сприйняття інформації іншими учнями та може перешкоджати ефективній педагогічній взаємодії.

Включення людини до «авторитетних персон» залежить від таких чинників: а) соціальний стан (статус), тобто приналежність до реальної «авторитетної» групи; б) привабливий зовнішній вигляд (акуратність зачіски, випрасуваний одяг, наявність або відсутність небритості, адекватний ситуації стиль одягу тощо); в) доброзичливе ставлення до співрозмовника (усмішка, привітність, простота в спілкуванні та ін.); г) компетентність (обізнаність, кваліфікація); д) щирість, тобто здатність безкорисливо, відверто та правдиво виражати свої думки та почуття

Бар'єр авторитету у педагогічній комунікації можна подолати спільними зусиллями педагога та здобувачів освіти. Так, створення відкритої та дружньої атмосфери в рамках освітнього середовища, за якої здобувачі освіти не бояться висловлювати свої думки, задавати запитання і навіть робити помилки, сприяє зниженню надмірного страху перед авторитетом вчителя і стимулює активну участь учнів в освітньому процесі. Зменшенню ризику того, що авторитет буде сприйматися як бар'єр, однозначно сприятиме налагодження співпраці між педагогом та учнями, побудова між ними партнерських стосунків. Крім того, налагодженню більш ефективного спілкування в освітньому середовищі допоможе використання методів, які заохочують активне мислення та залученість учнів (дискусії, проекти, групова робота тощо), а також регулярний зворотний зв'язок педагога та здобувачів. Педагог повинен демонструвати, що він також вчиться, визнає свої помилки і готовий до змін. Це допомагає побудувати більш людські, рівноправні стосунки між педагогом і учнями.

б. Бар'єр уникнення у педагогічній комунікації полягає в свідомому або несвідомому ухиленні однієї зі сторін (педагога або здобувача освіти) від комунікації. Це може бути проявлено як в уникненні діалогу, так і у відмові від активного слухання та від участі в обговореннях, відсутності реакції на запитання тощо. Уникнення у здобувачів освіти часто пов'язане з негативними емоціями – побоюванням критики, незрозумінням матеріалу або невпевненістю у власних знаннях. Причинами також можуть бути страх перед невдачею, зниження самооцінки або відчуття, що співрозмовник є надто критичним чи неприступним.

Оскільки бар'єр уникнення пов'язаний з більшим або меншим ступенем неувagi, подолати його можна тільки керуючи увагою співрозмовника, вирішуючи при цьому дві взаємозв'язані проблеми: привернути увагу та утримати її. Привернути увагу здобувачів освіти педагог може використовуючи кілька прийомів: а) прийом «нейтральної фрази». На початку заняття, бесіди вимовляється фраза, яка безпосередньо не пов'язана з основною темою, але з певних причин має сенс, значення, цінність для співрозмовника (звідки родом, останній проглянутий фільм, телепередача, прочитана книга, захоплення тощо); б) прийом «заманювання». Педагог говорить дуже тихо, монотонно або нерозбірливо, внаслідок чого слухачам доводиться докладати спеціальних зусиль, щоб хоч щось зрозуміти. Ці зусилля і передбачають концентрацію уваги. Іншими словами, відправник інформації провокує одержувача самого застосувати способи концентрації уваги, а потім їх використовує; в) прийом «зорового контакту». Педагог обводить аудиторію поглядом, дивиться пильно на кого-небудь, вибирає декілька чоловік в аудиторії і киває їм і так далі

Не менш важливою є і проблема підтримки уваги. Вона вирішується рядом прийомів. Найбільш важливі з них наступні: а) прийом «ізоляції» (коли відводять співбесідника убік, усамітнюються, закривають двері і вікна в лекційних аудиторіях, роблять зауваження особам, що розмовляють); б) прийом «нав'язування ритму» (постійна зміна характеристик голосу і мовлення). Говорячи голосніше або тихіше, швидше або повільніше, виразно «з натиском» або скоромовкою, емоційно чи нейтрально педагог ніби нав'язує здобувачам освіти свою послідовність переключення уваги. Цим прийомом ліквідується монотонність звучання; в) прийом «акцентування» (вживання різних допоміжних фраз, покликаних привернути увагу, типу «Прошу звернути увагу», «Важливо відзначити, що...», «Необхідно підкреслити, що...» та ін.) (Степаненко, 2021).

Таким чином, бар'єри в спілкуванні проявляються як несвідомий захист мозку і психіки людини від дії «зайвої» чи «непотрібної» інформації, що можна оцінювати в позитивному аспекті. Проте досить часто бар'єри відіграють і негативну роль, скажімо, коли важко викладена, але потрібна інформація не сприймається або сприймається викривлено, неповно, або коли співрозмовник, що знає рішення та не має авторитету, може бути не почутим. Вирішити такі суперечності в педагогічній комунікації дозволяє знання соціально-психологічних особливостей перелічених бар'єрів і способів їх подолання.

Висновки. Педагогічна комунікація є основою освітнього процесу, адже через взаємодію між педагогом та здобувачами освіти здійснюється передача знань, умінь, навичок та цінностей. Вона може тлумачитися у ширшому соціальному аспекті – як механізм трансляції знань між поколіннями, і вужчому – як професійна взаємодія між педагогом та учнями, батьками й колегами.

Управління педагогічною комунікацією включає аналіз перешкод та бар'єрів у спілкуванні, їх подолання та забезпечення ефективної взаємодії. Педагогам необхідно враховувати індивідуальні потреби учнів, забезпечувати зворотний зв'язок і мінімізувати перевантаження інформацією, щоб уникати непорозумінь. Таким чином, ефективне управління педагогічною комунікацією полягає у налагодженні взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, подоланні комунікативних бар'єрів і адаптації інформації відповідно до індивідуальних потреб здобувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабасєв, В. М., Пазиніч, С. М. (2019). *Філософія педагогічного спілкування*: монографія. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.
- Буданова, І. О. (2023). Формування педагогічної комунікації в освітньо-інформаційному середовищі. В кн. *Педагогічна освіта: здобутки, проблеми, перспективи* (с. 38-42). Одеса: Молодий вчений.
- Бутенко, Н. Ю. (2006). *Комунікативні процеси у навчанні*: підручник. Київ: КНЕУ.
- Волкова, Н. П. (2006). *Професійно-педагогічна комунікація*: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія».
- Волкова, Н. П., Лебідь, О. В. (2022). Професійно-педагогічна комунікація викладачів закладів вищої освіти: виклики війни. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*, 1 (23), 132-142.
- Гарькавець, С. О., Волченко, Л. П. (2021). *Спілкування в педагогічному процесі*: навчальний посібник. Житомир: ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк»».
- Даниленко, А. В., Врайт, Г. Я. (2024). Вплив культурних відмінностей на процес навчання та соціалізацію. *Освіта та соціалізація особистості* (с. 50-53). Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського.
- Елькін, М. (2015). Роль і місце міжкультурних комунікацій та діалогу в управлінні навчально-виховним процесом. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогіка*, 1 (14), 33-38.
- Клочек, Л. В. (2018). *Соціальна справедливість у педагогічній взаємодії: психологічний вимір*: монографія. Харків: Мачулін.

- Ковальчук, З. (2013). Загальна психологія поняття психолого-педагогічних впливів у структурі педагогічної взаємодії. *Освіта регіону*, 4, 258-260.
- Ковальчук, З. Я. (2013). *Генетично-психологічні засади оптимізації педагогічної взаємодії*: монографія. Львів: Сполом.
- Ліннік, О. О. (2014). *Майбутній учитель як суб'єкт педагогічної взаємодії: підготовка до співробітництва з молодшими школярами*: монографія. Київ: ВД «Слово».
- Лутфуллін, В. С. (2013). Структурування навчального матеріалу як головний чинник усунення навчальних перевантажень. *Педагогічні науки*, 1 (57), 20-27.
- Москалик, Г. (2014). Комунікаційна природа освіти. *Гілея*, 4, 187-192.
- Мусатов, С. О. (2003). *Психологія педагогічної комунікації: теоретико-методологічний аналіз*. Київ; Рівне: Ліста-М.
- Пищик, О. (2023). Розвиток комунікативної культури вчителя в умовах воєнного стану: виклики та можливості. *Освітологічний дискурс*, 4, 21-38.
- Степаненко, С. В. (2021). *Менеджмент*: навч. посіб. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Степаненко, С. В., Степаненко, Н. М. (2017). Семантичні бар'єри у структурі педагогічної комунікації. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 3/4, 26-33.
- Товканець, Г. В. (2021). *Соціально-педагогічна взаємодія у професійній підготовці педагога: комунікативний аспект*: монографія. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ.
- Третяк, Н., Мартіна, О., Гордійчук, М. (2023). Формування педагогічної комунікації в умовах дистанційної освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Педагогічні науки*, 64, 238-246.
- Фенцик, О. М. (2019). *Педагогічна комунікація: практикум для студентів*. Мукачево: Вид-во МДУ.
- Чебакова, Ю., Нагла, Д. (2023). Комунікація як основа успішної реалізації партнерської взаємодії у педагогічній діяльності в умовах дистанційного навчання. *Теорія і практика управління соціальними системами*, 4, 30-41.

REFERENCES

- Babaiev, V. M., & Pazynich, S. M. (2019). *Filosofiiia pedahohichnoho spilkuvannia [Philosophy of pedagogical communication]*: monohrafiia. Kharkiv: KhNUMH im. O. M. Beketova [in Ukrainian].
- Budanova, I. O. (2023). Formuvannia pedahohichnoi komunikatsii v osvitho-informatsiinomu sere dovishchi [The formation of pedagogical communication in the educational and informational environment]. In *Pedahohichna osvita: z do butky, problemy, perspektyvy [Pedagogical education: achievements, problems, prospects]* (pp. 38-42). Odesa: Molodyi vchenyi [in Ukrainian].
- Butenko, N. Yu. (2006). *Komunikatyvni protsesy u navchanni [Communicative processes in education]*: pidruchnyk. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
- Chebakova, Yu., & Nahla, D. (2023). Komunikatsiia yak osnova uspishnoi realizatsii partnerskoї vzaiemodii u pedahohichnii diialnosti v umovakh dystantsiinoho navchannia [Communication as the basis of successful implementation of partnership interaction in pedagogical activity in the conditions of distance learning]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy [Theory and practice of social systems management]*, 4, 30-41 [in Ukrainian].
- Danylenko, A. V., & Vrait, H. Ya. (2024). Vplyv kulturnykh vidminnostei na protses navchannia ta sotsializatsiiu [The influence of cultural differences on the learning process and socialization]. In *Osvita ta sotsializatsiia osobystosti [Education and socialization of personality]* (pp. 50-53). Odesa: PNPU imeni K. D. Ushynskoho [in Ukrainian].
- Elkin, M. (2015). Rol i mistse mizhkulturnykh komunikatsii ta dialohu v upravlinni navchalno-vykhovnym protsesom [The role and place of intercultural communication and dialogue in

- the management of the educational process]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Pedahohika [Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University named after Bohdan Khmelnytskyi. Pedagogy]*, 1 (14), 33-38 [in Ukrainian].
- Fentsyk, O. M. (2019). *Pedahohichna komunikatsiia [Pedagogical communication]: praktykum dlia studentiv*. Mukachevo: Vyd-vo MDU [in Ukrainian].
- Harkavets, S. O., & Volchenko, L. P. (2021). *Spilkuvannia v pedahohichnomu protsesi [Communication in the pedagogical process]: navchalnyi posibnyk*. Zhytomyr: TOV «Vydavnychi dim «Buk-Druk» [in Ukrainian].
- Klochek, L. V. (2018). *Sotsialna spravedlyvist u pedahohichnii vzaiemodii: psykholohichni vymir [Social justice in pedagogical interaction: psychological dimension]: monohrafiia*. Kharkiv: Machulin [in Ukrainian].
- Kovalchuk, Z. (2013). Zahalna psykholohiia poniattia psykholoho-pedahohichnykh vplyviv u strukturi pedahohichnoi vzaiemodii [General psychology of the concept of psychological and pedagogical influences in the structure of pedagogical interaction]. *Osvita rehionu [Education of the region]*, 4, 258-260 [in Ukrainian].
- Kovalchuk, Z. Ya. (2013). *Henetychno-psykholohichni zasady optymizatsii pedahohichnoi vzaiemodii [Genetic and psychological principles of optimization of pedagogical interaction]: monohrafiia*. Lviv: Spolom [in Ukrainian].
- Linnik, O. O. (2014). *Maibutnii uchytel yak sub'iekt pedahohichnoi vzaiemodii: pidhotovka do spivrobotnytstva z molodshymy shkoliaramy [The future teacher as a subject of pedagogical interaction: preparation for cooperation with younger schoolchildren]: monohrafiia*. Kyiv: VD «Slovo» [in Ukrainian].
- Lutfullin, V. S. (2013). Strukturuvannia navchalnoho materialu yak holovnyi chynnyk usunenlia navchalnykh perevantazhen [Structuring of educational material as the main factor in eliminating educational overload]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 1 (57), 20-27 [in Ukrainian].
- Moskalyk, H. (2014). Komunikatsiina pryroda osvity [Communicative nature of education]. *Hileia [Gilead]*, 4, 187-192 [in Ukrainian].
- Musatov, S. O. (2003). *Psykholohiia pedahohichnoi komunikatsii: teoretyko-metodolohichni analiz [Psychology of pedagogical communication: theoretical and methodological analysis]*. Kyiv; Rivne: Lista-M [in Ukrainian].
- Pyshchuk, O. (2023). Rozvytok komunikatyvnoi kultury vchytelia v umovakh voiennoho stanu: vyklyky ta mozhlyvosti [Development of a teacher's communicative culture in the conditions of martial law: challenges and opportunities]. *Osvitolohichni dyskurs [Educational discourse]*, 4, 21-38 [in Ukrainian].
- Stepanenko, S. V. (2021). *Menedzhment [Management]: navch. posib*. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Stepanenko, S. V., & Stepanenko, N. M. (2017). Semantychni bar'ieri u strukturi pedahohichnoi komunikatsii [Semantic barriers in the structure of pedagogical communication]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka [Continuous professional education: theory and practice]*, 3/4, 26-33 [in Ukrainian].
- Tovkanets, H. V. (2021). *Sotsialno-pedahohichna vzaiemodiia u profesiinii pidhotovtsi pedahoha: komunikatyvnyi aspekt [Socio-pedagogical interaction in professional teacher training: communicative aspect]: monohrafiia*. Mukachevo: Redaktsiino-vidavnychi tsestr MDU [in Ukrainian].
- Tretiak, N., Martina, O., & Hordiichuk, M. (2023). Formuvannia pedahohichnoi komunikatsii v umovakh dystantsiinoi osvity [The formation of pedagogical communication in the conditions of distance education]. *Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Pedahohichni nauky [Scientific Bulletin of the Izmail State Humanitarian University. Pedagogical sciences]*, 64, 238-246 [in Ukrainian].

- Volkova, N. P. (2006). *Profesiino-pedahohichna komunikatsiia [Professional and pedagogical communication]: navch. posib.* Kyiv: VTs «Akademiiia» [in Ukrainian].
- Volkova, N. P., & Lebid, O. V. (2022). Profesiino-pedahohichna komunikatsiia vykladachiv zakladiv vyshchoi osvity: vyklyky viiny [Professional and pedagogical communication of teachers of higher education institutions: challenges of war]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Pedahohika i psykhohiia. Pedahohichni nauky [Bulletin of Alfred Nobel University. Pedagogy and psychology. Pedagogical sciences]*, 1 (23), 132-142 [in Ukrainian].

MANAGEMENT OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION: THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS

Natalia Stepanenko,

postgraduate;

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

The article examines pedagogical communication as a complex and multifaceted process that includes interaction between the teacher and students, as well as other participants in the educational process. An attempt was made to analyze two approaches to the definition of pedagogical communication: broad – as a general social process of transferring knowledge and cultural norms, and narrow – as interaction between a teacher and a student. The article also offers the author’s definition of the category «pedagogical communication», outlines the features of this phenomenon, in particular: clear definition of goals, asymmetry of the roles of communicators, an educational component and the need for constant feedback.

The author emphasizes that an important element of the effective work of a teacher is the management of pedagogical communication, in particular the identification and analysis of obstacles and barriers in communication, overcoming them and ensuring effective interaction. The article considers a number of obstacles in pedagogical communication, such as information filtering, selective perception, poor feedback, cultural differences and information overload, communication barriers that take place in the interaction of the teacher with students and other participants of the educational process are analyzed. Various tools are identified to overcome these problems, including constant feedback, differentiation of teaching methods, diversification of forms of communication, development of intercultural competence and structuring of educational information. The article emphasizes the importance of effective communication for achieving success in the educational process and personality development of students. Teachers need to take into account the individual needs of students, provide feedback and minimize information overload to avoid misunderstandings. Effective management of pedagogical communication involves establishing interaction between all participants in the educational process, overcoming communication barriers, and adapting information to the individual needs of students.

Keywords: *pedagogical communication, obstacles in communication, communication barriers, management of pedagogical communication, information filtering, selective perception, feedback.*

Надійшла до редакції 14.05.2024 р.